

Jezus van Nazareth

Westfriese Ekklesia 6 april 2025 – Bart-Jan van Gaart

Het gebeurde toen ik solliciteerde naar de functie van predikant bij een kleine beginnende gemeente in een nieuwbouwwijk van een grote stad. Mij werd gevraagd: “wat is je relatie met Jezus?” Ik sta niet vaak met mijn mond vol tanden, maar bij die gelegenheid wist ik niet meteen te antwoorden. Het eerste sollicitatiegesprek was goed en prettig verlopen. Het leek een kleine moderne vrijzinnige gemeente, maar deze vraag wierp een ander licht op die werkelijkheid. Na enig nadenken antwoordde ik: “eh, ik vind het moeilijk om een relatie aan te gaan met iemand die al een slordige 2000 jaar niet meer op aarde rondloopt.” Aan de gezichten kon ik zien dat dit niet het antwoord was waar ze op hoopten. “Maar zit Jezus wel in je hart?” repliceerde men. Ik wist, deze plek is niets voor mij. Ik ben opgegroeid in een kerk waar men bij iedere samenkomst een onbloedig offer voltrekt en daarna dezelfde Jezus in de gedaante van brood en wijn consumeert. Sterker nog, waar men er geen probleem in ziet om die van gedaante veranderde Jezus in een klein in goud of zilver gevat aquariumpje te stoppen en langdurig te aanbidden. Ik heb er niets mee en zie mensen die een enorme devotie op kunnen brengen bij zulke spirituele acrobatiek met verbazing en ook wel enig wantrouwen. Wat zien zij dat ik niet zie? Wat voelen zij dat ik niet voel?

Blijft staan die vraag: “maar zit Jezus wel in je hart?” Het antwoord is gecompliceerder dan een simpel ja of nee. Daarbij, wij weten dat al die zaken die aan het hart worden toegeschreven: verliefdheid, liefde, passie, emotie, geen zaken van het hart zijn maar van het brein. Het hart is een pomp. Niet meer, niet minder. Het maakt deel uit van de hardware die lichaam genoemd wordt, waar binnen een deel daarvan, het brein, software draait die ons bewustzijn en identiteit geeft.

Goed, dat in acht genomen, Jezus zit in mijn hart, of mijn brein: mijn systeem. Wat doet hij daar? Weer een vraag die om een lang antwoord vraagt. Er is een hoop misgegaan ter zake de figuur Jezus van Nazareth. Verkondiging, is misverstaan voor historische werkelijkheid. Hij is ongewild werkelijk van gedaante veranderd toen hij van een Joodse naar een Hellenistische cultuur werd meegenomen. Hij is het slachtoffer geworden van Romeinse Kerkvaders en hun godsdienstfenomologische besognes. En tot in onze tijd zijn er mensen die denken dat je klaar bent als je hem in je hart sluit en zegt dat je van hem houdt.

We lazen zojuist Psalm 72. In de vrije vertaling van Huub Oosterhuis. Die klinkt heel anders dan de meer grondtekstgetrouwe vertaling van Oosterhuis uit de jaren '60 die wij straks aan het eind van deze dienst zingen: Voor kleine mensen is Hij bereikbaar.

Nu is het: “Er zou van godswege een koning.... Er zou een gezalfde komen, op de rug van een ezeltje.” Oosterhuis doet hier wat de hele geschiedenis van het verhaal over Jezus gedaan is: de suggestie wekken dat de komst van Jezus al in de Hebreeuwse bijbel voorzegt is. De evangelisten en ook de briefschrijvers kunnen er geen genoeg van krijgen om in het oude boek passages te vinden die Jezus tot uitroepeten maken, de vervulling van alles wat beloofd is. Oosterhuis doet dit heel bewust en integer, daar ben ik als kenner van zijn werk en een beetje kenner van zijn persoon van overtuigd. Maar dit soort anachronismen heeft er ook uiteindelijk toe geleid dat de verhalen van Jezus zijn losgeraakt van die oude verhalen en

die oude verhalen als irrelevant deed beoordelen. Nog steeds kan het eigenlijk niet als in een christelijke samenkomst niet uit het Nieuwe Testament wordt gelezen.

Feitelijk is het andersom: Het Oude Testament blijft staan zonder het Nieuwe. Het Nieuwe Testament zonder het Oude, slaat aan het galmen, slaat eigenlijk nergens op. Het Nieuwe Testament voldoet op geen enkele wijze aan de criteria die aan een historisch feitenrelaas of journalistiek verslag gesteld moeten worden. Ze zijn verkondiging. Met een minstens zo vrije pen als die van Oosterhuis in zijn 150 Psalmen.

Laten we eens kijken naar de historische gegevens die ons wel bekend zijn: We vinden summiere gegevens bij Flavius Josephus, Tacitus, Suetonius en Plinius de Jongere. Allemaal in indirecte zin. Een korte vermelding in een bredere context. Meer is het niet. Maar genoeg om over de historiciteit van Jezus van Nazareth enig houvast te bieden. Meer weten we over het tijdsgewricht waarin hij leefde, specifiek de omstandigheden in het Judea van de eerste eeuw. Daar gaat ie: Jesjoe'a ben Jozef, ons bekend als Jezus van Nazareth, voor zijn volgelingen Jezus Messias. Zijn gewelddadige dood staat in schril contrast met de uitgangspunten van de messiaanse beweging die in geen geval gewelddadig was. Veranderingen moesten er komen. Een nieuwe wereld van vrijheid en recht. Maar, niet door kracht of geweld, maar door de geest. Zo niet ene Judas de Galileeër. Dat is niet de Judas uit het ons bekende verhaal. Deze Judas is een verzetsstrijder, een guerrilla, in de ogen van hen die de macht bezaten: een terrorist. Hij kwam met zijn medestanders, Zeloten genoemd, in opstand tegen de machthebbers van die tijd. Dat zijn: de elite van Judea, maar vooral de Romeinse bezetter waarmee de elite collaboreerden. De periode dat hij en zijn medestanders actief waren, wordt in de literatuur 'de Judese opstand' genoemd. Het verhaal over Jezus van Nazareth kan niet begrepen worden dan tegen de achtergrond van deze Judese opstand. Hij was er geen direct onderdeel van, maar het kleurt wel zijn achtergrond en positie. Niet voor niets laat Lukas zijn verhaal over Jezus, zijn geboorte, plaatsvinden precies op het moment dat Judas de Galileeër zijn gewapend verzet begint: bij de volkstelling door Keizer Augustus. De ultieme manier om het volk nog verder uit te knijpen. Machthebbers kunnen daarin ver gaan. Veel en veel te ver. Maar er komt een moment dat het volk, tot wanhoop gedreven, niet anders kan dan in verzet komen. Bloed roept om meer bloed. We lezen dat telkens weer in wat wij Het Grote Verhaal noemen. We zien het helaas nog steeds.

In het verhaal over Jezus van Nazareth wordt nadrukkelijk niet gekozen voor die weg. De weg van gewapende opstand is onbegaanbaar, de machthebbers te groot in getal en te sterk. Een doodlopende weg die onvermijdelijk zal leiden tot catastrofe en dood. De goede weg is de weg die leidt naar het gewenste doel: vrijheid, recht, vrede en brood genoeg. De messiaanse weg. De weg van Thora! Zoals Judas de Galileeër, trekt Jezus op naar Judea. Hij trekt Jeruzalem binnen. Niet met wapengekletter, maar zittend op een ezeltje. Een messiaanse intocht zoals geschreven bij Zacharia: Juich dochters van Sion.

Jubel luid, dochter van Zion,
juich, dochter van Jeruzalem,
zie, jouw koning komt voor jou,
een rechtvaardige, een bevrijder is hij,
een vernederde, rijdend op een ezel,

op een veulen, het jong van een ezelin.
'Ik zal wegvagen de strijdwagens uit Efraïm,
de paarden uit Jeruzalem,
weggevaagd wordt de boog van de oorlog.'
Hij spreekt vrede voor de volkeren.
Zijn heerschappij is van zee tot zee,
van de Rivier tot aan de einden der aarde.

Maar zijn optreden roept weerstand op. Niet in de laatste plaats bij de Judese elite van leidende priesters. Hoe dat afloopt weten we: de dood aan het kruis. Een roversdood, een politieke moord!

Het einde aan het kruis moet voor zijn volgelingen een verpletterende tegenslag zijn geweest. Een tegenslag die enkele decennia later gevolgd wordt door een catastrofe met enorme consequenties. Want Judas de Galileeër, zijn kinderen en zijn kindskinderen waren intussen doorgestaan met hun gewapende strijd tegen de Romeinen. Het Romeinse wereldrijk had hier, afhankelijk van de competenties van hun plaatselijke vertegenwoordigers, meer of minder tegen opgetreden. Maar in het jaar zeventig was de maat vol. Jeruzalem werd verwoest, de tempel tot puin. Alweer! Het Joodse volk gedeporteerd tot de uiteinden der aarde, een droom verwoest! Kan het zo aflopen? Mag het zo aflopen? Dat is onverdraaglijk! Dit verhaal mag niet eindigen in een crisis! De crisis MOET worden tot kairos! Moet worden tot het ultieme, alles veranderende en betekenis gevende moment: Dood wordt opstanding. Dat geldt voor het messiaanse ideaal van vrijheid en recht, en ook voor hem die Messias wordt genoemd. En in den vreemde ondergaat die Jezus langzaam maar zeker een metamorfose. Er gaat een vleugje Isis en een drupje Mithras overheen en ineens is die Jezus die zijn volk wilde brengen naar een geweldloze bevrijding een spiritueel figuur, onderwerp van devotionele culten. Werd een maaltijd tot een offer, werd een leerhuis tot een godshuis compleet met altaar. Niet dat waar het Jezus om te doen was, het gelovig handelen, de navolging, de orthopraxis was nog leidend, maar de orthodoxie het op de juiste manier volgen van de gelovige doctrine en het betuigen van lof en eer. Dat is zo tot op de dag van vandaag.

Er zijn er die geloven dat Jezus, zonder dat daar enige inspanning voor nodig is, onze zonden wegneemt. Enkel omdat met zijn dood het daartoe noodzakelijke offer volbracht is. Dat werk zo ongeveer zo: God schiep de mens, plantte hem in een tuin, met een paar restricties, maar de mens was ongehoorzaam. God werd zo boos dat hij de mens de tuin uit de wildernis in stuurde en vanaf dat moment horen wij verhalen over hoe mensen de ene rotstreek na de andere met elkaar uithalen. Het werd er dus niet beter op ondanks welke goddelijke interventie ook. Op een gegeven moment (het lijkt tamelijk willekeurig) denkt God: als ze het niet willen begrijpen dan stuur ik iemand die het wel begrijpt en het ze eens goed voordoet. Die iemand heette Jezus. En God was eigenlijk zo boos over die ongehoorzaamheid van de mens dat hij een offer verlangde als genoegdoening. Maar simpele mensenkinderen hebben niets te offeren wat God welgevallig is, dus offerde hij die gezondene, zijn gestalte op aarde, door de meest smadelijke dood op dat moment denkbaar, die aan het kruis. En nu (let op ik heb het nog steeds over de mensen die de navolging van Jezus graag simpel en compact uitleggen) en nu hebben wij de keuze om in Jezus te geloven (wat dat dan ook betekent) en daardoor in de hemel te komen of om niet in Jezus te geloven met als consequentie dat we naar de hel gaan. Zie hier in een notendop het

verhaal zoals dat zondag aan zondag verteld wordt in heel veel kerken over de hele wereld. En het is Augustinus de kerkvader uit de vierde eeuw die deze gedachte heeft uitgewerkt. En daarmee laat hij zien dat hij veel wist van het Griekse en Romeinse denken, maar weinig begreep van de wortels waaruit Jezus is ontsprongen: de Hebreeuwse Bijbel. Deze zogenaamde verlossings- of verzoeningsleer is nog steeds de leidende gedachte in de Catholica, het Orthodox Protestantisme, maar ook bij evangelicale kerken als de Pinkstergemeente. Niet hoe je leeft is belangrijk. Als je maar van Jezus houdt. Jaja. Boomerang, die van de gratis ansichtkaarten in de horeca, bracht eens een kaart uit met daarop: Jesus loves you, but we think you're an asshole!

“Wie denken jullie dat ik ben?” vraagt Jezus. “De Messias” antwoorden zijn volgelingen. In dat woord zit alles besloten. Messias, dat is: vrede en een nieuwe wereld. Met brood en recht en waardigheid en liefde, voor al wat leeft. Dat is, zoals de Rotterdammers zeggen: niet lullen maar poetsen! Opstaan en leven gaan. Handen uit mouwen en doen wat moet gedaan: wat goed is!

Sommige gelovigen, lopen rond met een mond vol Bijbelteksten en een hart vol haat. Maar zeg mij niet wat je gelooft. Laat zien hoe je anderen behandelt en ik zeg je wat je gelooft. Jezus heeft ons niet geleerd onze Kerk lief te hebben. Hij heeft ons niet gezegd onze leerstellingen lief te hebben noch onze geloofsovertuiging. Zelfs heeft hij ons niet geleerd de Bijbel lief te hebben. Hij gebood ons onze naasten lief te hebben. En er was geen uitzondering op dat gebod. Heb lief je naaste. Dat is niet in de eerste plaats je geliefde, je familie of je vrienden. In de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan, leert Jezus ons dat het de vreemdeling is die wij moeten liefhebben als onszelf. Ongeacht diens ras, klasse, geslacht, seksuele voorkeur of asielstatus. De enige rode lijn die wij deze dagen moeten trekken is deze: Als mijn geloof, tussen mij en mijn naaste komt, zal ik voor mijn naaste kiezen. Jezus heeft ons niet gezegd van ons geloof te houden. Weet u wat bijzonder is? Niet één keer, in welk evangelie ook, vraagt Jezus ons hem te vereren of aanbidden. Het enige dat hij ons vraagt is dat wij hem volgen. Liefhebben zoals hij heeft liefgehad. De verworpene lief te hebben, de vreemdeling te verwelkomen, de hongerige te voeden, de zieke te genezen, de gevangene te bevrijden. Ons hier zijn, ons breken en delen straks is oefening voor en voorsmaak van precies dat. Laten wij, jij en ik, wij, zijn, zoals in vele van onze liederen wordt bezongen: aan onze liefde herkennen zij ons!